

Komunikacja muzyczna we wczesnym wspomaganium dziecka i jego rodziny

Musical communication in the early intervention (education) of a child and their family

Zakład Muzykoterapii, Akademia Muzyczna im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu, Wrocław, Polska

Adres do korespondencji: Paweł Cylulko, Zakład Muzykoterapii, Akademia Muzyczna im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu, pl. Jana Pawła II 2, 50-043 Wrocław, tel.: +48 780 149 234,

e-mail: pawel.cylulko@amuz.wroc.pl

Streszczenie

Muzyka towarzyszy człowiekowi niemal przez całe jego życie. Już w okresie prenatalnym dziecko reaguje na „otulające” je dźwięki. Niemowlę odwraca głowę w kierunku głosu matki, wykazuje zainteresowanie nuconymi przez nią melodiami i śpiewanymi kołysankami. Na kolejnych etapach rozwoju dziecko pobudza do brzmienia swoje ciało, zabawki, przedmioty codziennego użytku i elementy wyposażenia mieszkania, tworzy własne rytmy i melodie, samodzielnie buduje proste instrumenty muzyczne. Bawi się, uczy i wypoczywa, nucąc ulubione melodie, śpiewając przeboje, wyklaskując, wystukując lub wytupując znane sobie rytmy piosenek. We wczesnym wspomaganium stosuje się zróżnicowane metody zarówno wykrywania nieprawidłowości rozwojowych, jak i rehabilitacji. W tym celu sięga się coraz częściej po niekonwencjonalne środki oddziaływania, w tym po sztukę muzyczną. Właściwie odczytane przez rodziców i specjalistów zajmujących się wspomaganium rozwoju sygnały dźwiękowe i muzyczne pozwalają lepiej zrozumieć pragnienia, oczekiwania i predyspozycje dziecka, a dzięki temu lepiej reagować na jego komunikaty i prowadzić z nim dialog. Może się to przyczynić do zmniejszenia narażenia rozwoju dziecka na różnorodne nieprawidłowości, trudności i problemy oraz stanowić formę efektywnego wsparcia dziecka i jego rodziny. Wszechobecność dźwięków, zarówno muzycznych, jak i niemuzycznych, oraz pełnione przez nie funkcje skłaniają specjalistów, m.in. lekarzy, psychologów, pedagogów i muzykoterapeutów, do wykorzystywania komunikacji muzycznej w celu udzielania pomocy dziecku zagrożonemu nieprawidłowym rozwojem bądź niepełnosprawnością i jego rodzinie.

Słowa kluczowe: dziecko, komunikacja, muzykoterapia, rodzina, wczesne wspomaganie

Abstract

Music accompanies a man almost throughout their whole life. As early as in the prenatal period, a baby reacts to the sounds it is “wrapped in.” An infant turns its head towards the voice of the mother and shows interest in the melodies that she hums and lullabies that she sings. At the subsequent stages of development, children use their own bodies, toys, everyday objects and domestic equipment to produce sounds, they create their own rhythms, melodies, and build simple music instruments. They play, learn and rest humming favourite tunes, singing hit songs, clapping, tapping their fingers or stumping their feet to produce the rhythm of well-known songs. In the early intervention (education) of a child, various methods of early diagnosis of developmental disorders and rehabilitation are used. More and more often, these include unconventional measures, e.g. music. Sound and music signals, correctly interpreted by the parents and intervention education professionals, enable them to better understand the child's desires, expectations and predispositions, and thus to better react to his or her messages and engage in a dialogue with the child. This may reduce the risk of developmental abnormalities and problems and it may be an effective form of supporting the child and their family. The ubiquity of sounds, both musical and non-musical, and various functions that they fulfil in the life of a contemporary human being leads various professionals, such as doctors, psychologist, teachers and music therapists, to use musical communication in order to help children that are at the risk of abnormal development or disability and their parents.

Key words: child, communication, music therapy, family, early intervention (education)

WPROWADZENIE

Dziecko od najwcześniejszych chwil swojego życia wykazuje duże zainteresowanie otaczającymi je dźwiękami i ma bardzo silną potrzebę komunikowania się za ich pomocą. Niemowlę odwraca głowę w kierunku matki nucącej melodie lub śpiewającej kołysanki. W miarę wzrastania dziecko z coraz większym zaangażowaniem pobudza do brzmienia własny głos, wykorzystując go w mowie werbalnej, śpiewie, mruczeniu, gwizdaniu, kłaskaniu, oraz wykonuje gesty i ruchy, klaszcząc, tupiąc, oklepując własne ciało i różne przedmioty. Sięga też po rozmaite zabawki (np. piszczące maskotki, płaczące lalki, pozytywki, gwizdki, trąbki), przedmioty codziennego użytku (np. kubki, łyżki, torby papierowe, wieszaki), elementy wyposażenia i umeblowania mieszkania (np. stół, szuflady, drzwi, kaloryfery). W ten sposób tworzy własne rytmy, melodie, buduje instrumenty muzyczne. Czasem muzykuje na prostych instrumentach perkusyjnych: bębenkach, grzechotkach, kołatkach, klawesach czy dzwoneczkach. Wszystko to czyni w sposób naturalny, spontaniczny, adekwatnie do własnych zamierzeń i kompetencji oraz dla przyjemności – swojej i najbliższych osób (Skowrońska-Lebecka, 2006). Z uwagi na wszechobecność różnorodnych dźwięków w życiu małego dziecka można zaryzykować twierdzenie, iż zarówno werbalna, jak i niewerbalna jego komunikacja z otaczającym światem jest niemożliwa bez dźwiękowo-muzycznego przekazu.

W rodzinie małe dziecko po raz pierwszy uczy się znaczenia zjawisk akustycznych i doświadcza fenomenu sztuki muzycznej (Kamińska, 2016). Dzięki jej zaangażowaniu może być także bardzo wczesnie rehabilitowane przez wykorzystanie prozdrowotnego potencjału muzyki (Custodero *et al.*, 2003; Kern i Humpal 2012; Lathom-Radocy, 2014; Prizant *et al.*, 2003; Ronski i Sevcik, 2005; Thompson, 2012; Thompson *et al.*, 2014). Za użyciem muzyki we wspomaganiu rozwoju dziecka przemawia jej silne oddziaływanie na emocje, układ вегетatywny, reakcje biochemiczne i czynności fizjologiczne. Niektórzy autorzy uważają, że wypowiedzanie się w muzyce i poprzez muzykę jest naturalne dla każdego człowieka, niemal wrodzone (Wigram, 2004).

Komunikacja muzyczna – za pomocą głosu, ruchu lub prostych instrumentów – może być jedyną skuteczną metodą nawiązania dialogu z dzieckiem albo członkami jego rodziny, zwłaszcza gdy inne sposoby są nieefektywne czy niemożliwe do zastosowania. Dzieje się tak, gdyż dźwięki muzyczne tworzą swoistą przestrzeń komunikacyjną, zapewniającą wymianę symbolicznych znaczeń. Odbywa się to niejednokrotnie na głębszym poziomie aniżeli w przypadku komunikacji słownej (Sztuka, 2003). Ponadto przekaz dźwiękowy pozwala na pominięcie sfery werbalnej, często zaburzonej bądź obciążonej negatywnymi doświadczeniami dziecka lub innych członków rodziny. Dialog muzyczny, ze względu na charakter dźwiękowy, jest dialogiem zapewniającym uczestnikom poczucie bezpieczeństwa (Decker-Voigt, 1994;

Nordoff i Robbins, 2008; Sobey, 1993). Właściwe rozeznanie i opanowanie muzycznych sposobów komunikowania się może służyć zrozumieniu potrzeb zarówno dziecka, jak i członków jego najbliższej rodziny, a także osiągnięciu wspólnego celu. Tym samym pozwala na prawidłowe kształtowanie relacji rodzinnych oraz zapobiega powstawaniu nieporozumień interakcyjnych i komunikacyjnych między uczestnikami dialogu.

SZTUKA MUZYCZNA I JEJ PROZDROWOTNY POTENCJAŁ

Sztuka muzyczna (muzyka) od wielu wieków jest różnie postrzegana i interpretowana przez filozofów, estetyków, muzyków instrumentalistów, muzykologów, teoretyków muzyki, akustyków i muzykoterapeutów. Aby uniknąć zbędnych polemik na ten temat, w niniejszych rozważaniach przyjęto prostą, dającą się niemal intuicyjnie przyswoić potoczną definicję. Brzmi ona następująco: muzyka to sztuka odtwarzania i tworzenia zarówno dźwięków, jak i utworów muzycznych za pomocą głosu, ruchu oraz instrumentów muzycznych. Tak pojmowana muzyka stanowi jedną z bardzo ważnych form twórczej działalności człowieka (Trojanowska-Kaczmarek, 1971), jest też znaczącym środkiem przekazu – określanym mianem języka (kodu) muzycznego. Nierzadko przypisuje się muzyce rolę medium pośredniczącego i nazywa się ją językiem uniwersalnym, specyficznym, wyjątkowym, nietypowym (Natanson, 1979). Przymioty te wynikają z jednej strony z asemantyczności, abstrakcyjności i niejednoznaczności dźwięków i muzyki, z drugiej zaś z ich korzystnego, prozdrowotnego oddziaływania na organizm ludzki. Funkcja komunikacyjna przypisywana sztuce muzycznej jest również, obok funkcji rozwojowej, diagnostycznej i terapeutycznej, jedną z podstawowych funkcji muzykoterapii realizowanej w ramach wczesnego wspomagania dziecka i jego rodziny.

Wczesna muzykoterapia to oddziaływanie muzyką i jej elementami na małe dziecko w celu optymalnego stymulowania jego rozwoju, pobudzania potencjału związanego z rozwojem ogólnym i muzycznym, korygowania i kompensowania zaburzonych funkcji organizmu oraz udzielania specjalistycznego wsparcia najbliższej rodzinie (Kern i Aldridge, 2006; Kim *et al.*, 2006; Robb, 2003; Standley i Hughes, 1996; Steele i Crawford, 1982). Tak pojmowane oddziaływanie może przyczyniać się znacząco do zmniejszenia narażenia rozwoju dziecka na różnorodne nieprawidłowości, trudności i problemy oraz do zatrzymania ewentualnych niepożądanych zmian.

Najkorzystniej jest, gdy wczesne wspomaganie z wykorzystaniem sztuki muzycznej i jej terapeutycznego potencjału prowadzi się w środowisku rodzinnym oraz gdy oddziaływaniem obejmuje się nie tylko dziecko, lecz także jego rodziców, rodzeństwo, dziadków lub innych opiekunów. Do zadań osoby zajmującej się wczesną interwencją należą m.in. uczenie dziecka doświadczania

muzyki i posługiwania się jej środkami wyrazu w interakcjach społecznych czy uczenie rodziców interpretowania zachowań i zainteresowań muzycznych dziecka. Można to osiągać dzięki różnego rodzaju ćwiczeniom i zabawom muzycznym (Friedman, 1989; Kern i Wolery, 2001; Salas i Gonzalez, 1991).

KOMUNIKACJA MUZYCZNA I JEJ RODZAJE

Komunikacja muzyczna jest dynamicznym procesem psychicznym, przejawem aktywności życiowej dziecka. Jest silnym przeżyciem emocjonalnym oraz twórczym wyrażaniem myśli, uczuć, przeżyć, doznań i asocjacji za pomocą takich środków wyrazu, jak melodia, rytm, metrum, tempo, dynamika czy artykulacja. Jest działalnością symboliczną podejmowaną w określonym celu i kontekście środowiskowym, pod wpływem indywidualnych właściwości rozmówców. Nie jest wyłącznie efektem sprawności manualno-intelektualnej bądź zdolności i umiejętności muzycznych. Można ją rozpatrywać z jednej strony jako proces zachodzący w czasie, z drugiej zaś jako wytwór (utwór) muzyczny. Warto przy tym pamiętać, iż nie każda ekspresja muzyczna pełni funkcje komunikacyjne oraz nie każdy komunikat muzyczny jest ekspresją dziecka i członków jego rodziny. Wszystko to czyni komunikację muzyczną procesem złożonym i wieloaspektowym.

Zachowania komunikacyjne dziecka mogą charakteryzować się różną intensywnością, częstotliwością i stopniem trudności, być mniej lub bardziej spontaniczne i kreatywne. Mogą przybierać rozmaite formy: od nucenia, gwizdania, śpiewania, przemieszczania się, poprzez muzykowanie gestodźwiękami i na instrumentach, aż po tańczenie albo malowanie do muzyki. Zachowania te są w dużej mierze warunkowane możliwościami psychofizycznymi dziecka, jego stanem zdrowia, doświadczeniami (głównie muzycznymi), wrażliwością emocjonalno-estetyczną na sztukę, oczekiwaniami, osłuchaniem muzycznym.

Ze względu na rodzaj przejawianej ekspresji i udział świadomości komunikację muzyczną dziecka można podzielić na nieświadomą (naturalną), świadomą (sztuczną) oraz inspirowaną (Popek, 1988). W pierwszej z nich, określanej jako swobodna, spontaniczna, autentyczna i niemal instynktowna, dziecko wypowiada się poprzez bezwiedne dźwięki (często niemuzyczne, czyli o nieokreślonej wysokości brzmienia: szmery, trzaski, huki i szelesty), proste gestodźwięki (klaskanie, tupanie, skakanie itp.), zapożyczone melodie i rytmy. Ten rodzaj komunikacji służy zaspokajaniu potrzeby samorealizacji. Wypowiedzi dziecka mają przeważnie charakter konwencjonalny (przykładowo: „tętent koni”, „stukot kół pociągu”, „rytm stadionów”, fragmenty słów i melodii piosenek biesiadnych, kołęd, pastorałek, *Mazurka Dąbrowskiego*). Z upływem czasu dziecko dojrzewa, a wraz z ewolucją zachowań ekspresyjnych zmieniają się również jego poczynania komunikacyjne, które stają się bardziej świadome, celowe i podporządkowane regułom życia społecznego (Trojanowska-Kaczmarek, 1971).

W komunikacji świadomej – określanej jako zamierzona, kierowana, nieautentyczna, odtwórcza, zorganizowana – dziecko używa środków podporządkowanych w większym stopniu normom społecznym oraz prostym zasadom i kanonom muzykowania (dotyczącym frazowania, artykulacji, stopniowania dynamicznego i agogicznego, poczucia tonalności itp.). Między wszystkimi tymi rodzajami komunikacji zachodzi silne sprzężenie zwrotne. Komunikacja inspirowana scala komunikację naturalną i sztuczną – stanowi niejako pomost między nimi.

Muzyczne wypowiedzianie się dziecka może być skierowane na: 1) muzykowanie jako proces, 2) drugiego człowieka i prowadzenie z nim dialogu muzycznego, 3) trwałe – tj. ukształtowane – wytwór (utwór) muzyczny (Gołaszewska, 1977). Komunikacja pierwszego rodzaju, oparta na prostych aktach twórczych (np. pojedynczych dźwiękach, motywach, frazach melodycznych i rytmicznych), przebiega stosunkowo niezależnie od zmian zachodzących w świecie otaczającym dziecko. Im dłużej wypowiada się ono w taki sposób, tym bardziej interakcja z innymi osobami narażona jest na trudności i niepowodzenia. Drugi rodzaj komunikacji stwarza największe możliwości porozumiewania się z ludźmi i pełniejszego funkcjonowania dziecka w życiu społecznym. Komunikacja trzeciego rodzaju charakteryzuje dzieci nadzwyczajnie uzdolnione muzycznie i prawie nie występuje we wczesnym wspomaganium.

Można ponadto spróbować dokonać podziału komunikacji muzycznej dziecka (podobnie jak ekspresji muzycznej) na udaną i nieudaną (Gołaszewska, 1977). Bardzo trudno jednak ustalić, kiedy w istocie jest ona udana. Można się zastanawiać, czy komunikat jest udany, gdy zadowala autora (dziecko lub osobę dorosłą) – zastosowanymi środkami wyrazu muzycznego (sporadycznymi dysonansami, metrum 3/4, rytmem synkopowanym, akompaniamentem burdonowym itp.), nastrojem (wesołym, smutnym, lirycznym itp.), charakterem wyrazowym (marsza, walca, kołysanki itp.), budową formalną (AB, ABA, rondo itp.) – czy też wtedy, gdy zadowala odbiorcę, np. rodzica, lekarza, pedagoga, psychologa, psychoterapeutę. Może komunikacja jest udana, jeśli pozwala osiągnąć obrany cel dzięki podjętym wysiłkom komunikacyjnym, twórczym lub odtwórczym? Albo jeśli stymuluje do dalszej komunikacji (dźwiękowej bądź werbalnej)?

Ze względu na rodzaj aktywności i zastosowane środki wyrazu komunikację muzyczną dziecka można podzielić na: 1) słowno-muzyczną, 2) muzyczno-ruchową, 3) plastyczno-muzyczną, 4) przy zastosowaniu odgłosów własnego ciała, 5) przy użyciu zabawek, 6) przy wykorzystaniu przedmiotów codziennego użytku, 7) na instrumentach muzycznych wykonanych własnoręcznie, 8) na prostych instrumentach perkusyjnych, 9) na profesjonalnych instrumentach muzycznych. W poczynaniach małego dziecka wszystkie wymienione rodzaje komunikacji muzycznej przenikają się i wzajemnie uzupełniają, tworząc integralną całość. Do tego dochodzą jeszcze inne, niemuzyczne środki wyrazu, np. mimiczne, ruchowe, werbalne, plastyczne i literackie.

SPECYFIKA WYPOWIEDZI MUZYCZNEJ

Na przekazywane przez dziecko komunikaty muzyczne duży wpływ ma jego świadomość (głównie muzyczna), o której poziomie świadczą przejawiane zachowania ekspresyjne (Poppek, 1988). Można pokusić się o określenie stopnia samodzielności wypowiedzi muzycznej. Przykładowo u dzieci, których samoświadomość i w rezultacie samokontrola znajdują się na niskim poziomie, mamy do czynienia z konkretyzacją wewnętrznego świata w interesujący i dostępny im sposób, a przez to z naturalnym, spontanicznym, nieświadomym, często automatycznym komunikowaniem się. Przejawy tego rodzaju komunikacji mogą przyjmować różną postać: od prostych, niemal elementarnych (nuconych, mrużanych, gwizdanych, wyklaskiwanych, wystukiwanych, wytupywanych itp.), przez złożone strukturalnie i bogatsze wyrazowo, aż do bardzo rozbudowanych pod względem użytych środków wyrazu muzycznego (śpiewanych, granych na instrumentach, tańczonych itp.).

Prosta wypowiedź dziecka, stworzona na niemal elementarnym poziomie możliwości i zdolności muzycznych za pomocą głosu, ruchu lub nieskomplikowanych instrumentów, charakteryzuje się na ogół chaosem metro-rytmicznym, agogicznym, dynamicznym lub melodycznym. Stopniowo może ona ulegać ewolucji: nabierać ładu i porządku metro-rytmicznego (np. stabilnego pulsu i struktury rytmicznej) czy wyraźniejszej formy muzycznej (np. zwrotkowej). Wypowiedź ta może nawiązywać do znanych już dziecku melodii, rytmów, piosenek bądź utworów instrumentalnych. W miarę upływu czasu dziecko zdobywa coraz to nowe doświadczenia, czerpiąc je z kontaktu z muzyką i dialogu z drugim człowiekiem. Eksperymentuje w obszarze dźwiękowo-muzycznym, dzięki czemu odkrywa nowe możliwości wyrazowe i komunikacyjne. Kieruje się coraz częściej własną kreatywnością, gustem i osłuchaniem muzycznym, bazując głównie na wrażeniach słuchowych. Choć dzieci na ogół intuicyjnie stosują środki muzycznego wyrazu, z czasem zaczynają wybierać je także pod wpływem sugestii innych osób. Przyjmują coraz bardziej otwartą i dojrzałą postawę twórczą, charakteryzującą się indywidualnymi sposobami wypowiedzania się (np. jednoczesne śpiewanie i gestykulowanie, klaskanie i tupanie, maszerowanie i uderzanie w tamburyn). Dzięki temu wśród komunikatów mogą się znaleźć m.in. mrużanki, śpiewanki, piosenki, rymowanki, improwizacje muzyczno-ruchowe, muzykowanie gestodźwiękami i na prostych instrumentach, elementy tańców, akompaniamenty, bajki i opowiadania muzyczne.

Wypowiadanie się poprzez muzykę, będące niejednokrotnie przejawem ekspresji dziecka, jest silnie powiązane z jego twórczą wyobraźnią muzyczną. Z jednej strony wyobraźnia odpowiada za zdolność do wypowiadania się w obszarze sztuki, zaistnienie muzycznego aktu komunikacyjnego i powstawanie wytworów dźwiękowo-muzycznych, z drugiej zaś wypowiadanie się za pomocą muzyki

rozwija wyobraźnię dziecka i jego najbliższego otoczenia. Zależnie od możliwości dziecka komunikowanie się w języku muzyki ma charakter innowacyjny (twórczy) albo nietwórczy. W pierwszym przypadku dziecko przejawia coraz bardziej nowatorskie zachowania dźwiękowo-muzyczne lub modyfikuje wcześniej przyswojone sposoby komunikowania się. W ten sposób wzbogaca swój arsenał środków wyrazu muzycznego i uczy się nowych zachowań komunikacyjnych. Natomiast porozumiewając się nietwórczo (w sposób naśladowczy), dziecko operuje ubogimi, ograniczonymi i zapożyczonymi od innych zachowaniami komunikacyjnymi, cechującymi się stereotypowością i powtarzalnością języka muzycznego. Mamy wówczas do czynienia z interpretowaniem przez dziecko fragmentów istniejących utworów muzycznych (melodii z reklam telewizyjnych czy telenowel, piosenek disco polo itp.) albo ich cech (melodii, rytmu, barwy, manieryzmów wykonawczych, zastosowanego słownictwa, efektów elektroakustycznych itp.). Z czasem niektóre wypowiedzi mogą stawać się coraz bardziej twórcze, nowatorskie – na miarę możliwości i zdolności dziecka. Z całą pewnością dziecięce wypowiedzi muzyczne nie muszą charakteryzować się wysokimi walorami artystycznymi i estetycznymi. Mają bowiem przede wszystkim wymiar indywidualny (tj. bez namacalnych dowodów społecznego uznania), a ich wartość można oceniać przede wszystkim w kontekście szeroko pojmowanego zdrowia dziecka, funkcjonowania jego najbliższej rodziny oraz przebiegu procesu leczenia i rehabilitacji.

Samodzielność dziecka w podejmowaniu zachowań komunikacyjnych może być stymulowana i modyfikowana przez rodziców lub specjalistów: lekarzy, psychologów, terapeutów, pedagogów itp. Bardzo ważna jest w tym względzie atmosfera wzajemnego porozumienia, wymagająca pełnego poszanowania podmiotowości i autonomiczności dziecka; mowa tu nie tylko o prawie do własnych emocji, uczuć i przemyśleń, lecz także do wyboru piszczącej zabawki, przeraźliwie brzmiącego gwizdka, nieczysto śpiewanej melodii, nieregularnego rytmu, głośnej muzyki itp. W dialogu między dzieckiem a osobą dorosłą może zrodzić się przyjazna, emocjonalna i dynamiczna relacja, w której dorosły daje dziecku oparcie w muzyce i poprzez muzykę (Pavlicevic, 2000). Zaobserwować można wówczas w wypowiedziach uczestników dialogu dużą zdolność do ekspresji i komunikacji muzycznej. Dzięki zapewnieniu bezpieczeństwa, akceptacji, poszanowania spontaniczności i niepowtarzalności dźwiękowej wypowiedzi, a następnie stworzeniu możliwości swobodnego wyrażania tego, co dziecko czuje, przeżywa, myśli i pragnie przekazać, można stymulować i rozwijać jego komunikację muzyczną (Salas i Gonzalez, 1991). Własną postawą twórczą dorosły kształtuje dziecięcą potrzebę muzycznego porozumiewania się, w relacji powstają warunki sprzyjające aktywności komunikacyjnej. Korzystając ze swoich muzycznych i terapeutycznych kompetencji, osoba dorosła powinna subtelnie pobudzać dziecko do swobodnego muzykowania – nieustannie aktywnie słuchać i odpowiadać na komunikaty muzyczne.

Czasami dorosły uspokaja, dyskretnie podpowiada, podsuwa sposoby i środki wyrazu, dodaje twórczej otuchy i pewności w działaniu, pamiętając jednak, by zbytnio nie krępować dziecka, nie ograniczać jego zachowań komunikacyjnych (Humeau, 1990). Poprzez własne komunikaty, zróżnicowane pod względem środków wyrazu, stymuluje niejednokrotnie bardzo niską kreatywność i ekspresję muzyczną dziecka.

KOMUNIKAT MUZYCZNY I JEGO INTERPRETACJA

Zdaniem niektórych autorów podczas wypowiedzania się w języku muzyki wewnątrz człowieka staje się słyszalne na zewnątrz, dzięki czemu możliwa jest pełniejsza eksploracja osobowości (Decker-Voigt, 1994). Jednak bardzo często komunikaty muzyczne kreowane przez małe dziecko są nieczytelne dla niewtajemniczonego odbiorcy, a w konsekwencji bardzo trudne do zinterpretowania. Dzieje się tak ze względu na niejednoznaczność języka muzycznego i ubóstwo stosowanych przez dziecko środków wyrazu (np. tylko jeden lub dwa dźwięki niemuzyczne albo krótki i nieregularny schemat metro-rytmiczny). Trudność polega nie tylko na rozszyfrowaniu specyficznego kodu zawartego w wypowiedzi dziecka, lecz także na znalezieniu pełnego, jednoznacznego i bezpośredniego jej odniesienia do komunikatów werbalnych. Komunikaty werbalne i dźwiękowe są najczęściej niespójne. Pierwsze łatwiej odczytać, gdyż najczęściej dotyczą konkretów, natomiast drugie odnoszą się przede wszystkim do emocji, uczuć, asocjacji i myśli zakodowanych w specyficznym języku muzyki.

Można się zastanawiać, na ile muzyczny komunikat małego dziecka jest wiernym odzwierciedleniem jego doznań, nastrojów, przeżyć, emocji, oczekiwań, sposobów pojmowania świata i stosowanych mechanizmów obronnych, a na ile ich interpretacją. By odpowiedzieć na to pytanie, w przekazie dźwiękowym można starać się odnaleźć logikę właściwą dla sztuki muzycznej, np. następstwa i współbrzmienia dźwięków, poprzedniki i następniki, motywy, frazy i zdania muzyczne, ciężenie tonalne. Mimo biegłego posługiwania się kodem muzycznym (m.in. zapisem nutowym), słuchem muzycznym, twórczą wyobraźnią i heurystycznym myśleniem bardzo dużym problemem będzie ustalenie chociażby elementarnych zasad „gramatyczno-interpunkcyjnych” w przypadku prostego, a przez to skromnego materiału dźwiękowego, który stanowi zawartość komunikatu dziecka.

Komunikat muzyczny może być uzupełnieniem lub dopełnieniem przekazu werbalnego, ale może również służyć niejako jego sprawdzeniu, czyli dostarczać informacji na temat trafności interpretacji. Można podejmować próby traktowania komunikatu muzycznego jako komunikatu niewerbalnego o komunikacie werbalnym. Mimo licznych trudności interpretacyjnych nie należy zapominać o integralności i równoważności obu typów komunikatów we wczesnym wspomaganie rozwoju dziecka.

PODSUMOWANIE

Dla powodzenia wczesnego wspomaganie dziecka i jego rodziny bardzo ważne jest stosowanie niewerbalnych sposobów porozumiewania się. Duże możliwości w tym względzie daje sztuka muzyczna, która przyczynia się do budowania istotnego – choć do tej pory nie zawsze w wystarczającym stopniu docenianego i wykorzystywanego w praktyce – obszaru dźwiękowego komunikowania się dziecka, członków jego najbliższej rodziny i specjalistów uczestniczących w procesie wczesnej interwencji.

Podczas wypowiedzania się w języku muzyki następuje silne ożywienie sfery poznawczej, wyobraźniowej i emocjonalnej dziecka (Flaig i Large, 2014). Muzykując, może ono otworzyć się na emocje, doznania czy pragnienia, zarówno własne, jak i innych osób, a co za tym idzie – pełniej się porozumiewać i łatwiej wchodzić w interakcje społeczne. Komunikacja muzyczna pozwala lepiej rozumieć przeżycia i potrzeby dziecka, a w konsekwencji trafniej reagować na jego niewerbalne komunikaty. Sprzyja też adaptacji do nieustannie zmieniającej się rzeczywistości (Wolf, 1978). W muzyce i poprzez muzykę dziecko nabiera poczucia niezależności, niepowtarzalności, spontaniczności i sprawczości (Decker-Voigt, 1994). Co więcej, ten rodzaj komunikowania się może pozwalać na kompensowanie niespełnionych marzeń, pragnień i oczekiwań, m.in. artystycznych. Nie należy również zapominać, iż możliwość wyrażania własnych uczuć, emocji i myśli za pomocą środków wyrazu muzycznego sprawia dziecku wiele radości i satysfakcji.

Ponieważ ani werbalna, ani niewerbalna komunikacja dziecka z otaczającym je światem nie jest możliwa bez dźwiękowo-muzycznego przekazu, trzeba od najwcześniejszych momentów życia kształtować ważną dyspozycję, jaką jest otwartość na ten rodzaj komunikowania się i wchodzenie w interakcje społeczne. Z całą pewnością można i należy to czynić w ramach wczesnego wspomaganie dziecka i jego rodziny, wykorzystując muzykę i jej terapeutyczny potencjał.

Konflikt interesów

Autor nie zgłasza żadnych finansowych ani osobistych powiązań z innymi osobami lub organizacjami, które mogłyby negatywnie wpłynąć na treść publikacji.

Piśmiennictwo

- Custodero LA, Britto PR, Brooks-Gunn J: Musical lives: a collective portrait of American parents and their young children. *J Appl Dev Psychol* 2003; 24: 553–572.
- Decker-Voigt HH: Musiktherapeutische Hilfen für die Begleitung von Blinden und Sehbehinderten. *Musiktherapeutische Umschau* 1994; 15: 135–142.
- Flaig NK, Large EW: Dynamic musical communication of core affect. *Front Psychol* 2014; 5: 72.
- Friedman CT: Integrating infants. *Exceptional Parent* 1989; 19: 52–57.
- Gołaszewska M: Człowiek w zwierciadle sztuki. Studium z pogranicza estetyki i antropologii filozoficznej. PWN, Warszawa 1977.
- Humeau S: Les musiques qui guérissent. Principes et pratiques de la musicothérapie. Retz, Paris 1990.
- Kamińska B: Kompetencje muzyczne – ich miejsce i znaczenie we wczesnej edukacji muzycznej. In: Tomaszek-Plewa H, Polak I (eds.): Wczesna edukacja muzyczna. Rozważania, propozycje, badania. Wydawnictwo Akademii Muzycznej im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu, Wrocław 2016: 9–17.
- Kern P, Aldridge D: Using embedded music therapy interventions to support outdoor play of young children with autism in an inclusive community-based child care program. *J Music Ther* 2006; 43: 270–294.
- Kern P, Humpal M: Early Childhood Music Therapy and Autism Spectrum Disorders: Developing Potential in Young Children and their Families. Jessica Kingsley Publishers, London 2012.
- Kern P, Wolery M: Participation of a preschooler with visual impairments on the playground: effects of musical adaptations and staff development. *J Music Ther* 2001; 38: 149–164.
- Kim J, Wigram T, Gold C: Emotional, motivational and interpersonal responsiveness of children with autism in improvisational music therapy. *Autism* 2009; 13: 389–409.
- Lathom-Radocy WB: Pediatric Music Therapy. Charles C Thomas Publisher, Ltd., Springfield, IL 2014.
- Natanson T: Wstęp do nauki o muzykoterapii. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1979.
- Nordoff P, Robbins C: Terapia muzyką w pracy z dziećmi niepełnosprawnymi. Historia, metoda i praktyka. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2008.
- Pavlicevic M: Improvisation in music therapy: human communication in sound. *J Music Ther* 2000; 37: 269–285.
- Popek R: Zachowania ekspresyjne dzieci jako naturalny przejaw aktywności twórczej. In: Popek S (ed.): Aktywność twórcza dzieci i młodzieży. WSiP, Warszawa 1988: 40–55.
- Prizant BM, Wetherby AM, Rubin E *et al.*: The SCERTS Model: a transactional, family-centered approach to enhancing communication and socioemotional abilities of children with autism spectrum disorder. *Infants Young Child* 2003; 16: 296–316.
- Robb SL: Music interventions and group participation skills of preschoolers with visual impairments: raising questions about music, arousal, and attention. *J Music Ther* 2003; 40: 266–282.
- Romski MA, Sevcik RA: Augmentative communication and early intervention: myths and realities. *Infants Young Child* 2005; 18: 174–185.
- Salas J, Gonzalez D: Like singing with a bird: improvisational music therapy with a blind four-year-old. In: Bruscia KE (ed.): Case Studies in Music Therapy. Barcelona Publishers, Phoenixville 1991: 17–28.
- Skowrońska-Lebecka E: Współczesne badania i eksperymenty w dziedzinie kształcenia kreatywności muzycznej dzieci i młodzieży. In: Białkowski A (eds.): Edukacja muzyczna. Tożsamość i praktyka. Wydawnictwo UMCS, Lublin 2006: 139–152.
- Sobey K: Out of sight – out of mind? Reflections on a blind young woman's use of music therapy. *British Journal of Music Therapy* 1993; 7: 5–11.
- Standley JM, Hughes JE: Documenting developmentally appropriate objectives and benefits of a music therapy program for early intervention: a behavioral analysis. *Music Ther Perspect* 1996; 14: 87–94.
- Steele AL, Crawford C: Music therapy for the visually impaired. *Education of the Visually Handicapped* 1982; 14: 56–62.
- Sztuka K: Twórcza ekspresja w dialogu terapeutycznym. Psychologia dla artystów. Wydawnictwo WSP, Częstochowa 2003.
- Thompson G: Family-centered music therapy in the home environment: promoting interpersonal engagement between children with autism spectrum disorder and their parents. *Music Ther Perspect* 2012; 30: 109–116.
- Thompson GA, McFerran KS, Gold C: Family-centred music therapy to promote social engagement in young children with severe autism spectrum disorder: a randomized controlled study. *Child Care Health Dev* 2014; 40: 840–852.
- Trojanowska-Kaczmarek A: Dziecko i twórczość. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1971.
- Wigram T: Improvisation. Methods and Techniques for Music Therapy Clinicians, Educators, and Students. Jessica Kingsley Publishers, London – Philadelphia 2004.
- Wolf FM: Music therapy with the blind. *Journal of British Music Therapy* 1978; 9: 28–30.